

Schrijfwijzer te gebruiken bij het opstellen en uitvoeren van een handelingsplan met betrekking tot Communicatieve Redzaamheid

Het handelingsplan moet gericht zijn op de topics van de communicatieve redzaamheid :

1. Begrijpen van de ander
2. Zich begrijpelijk uitdrukken
3. Wederkerigheid in communicatie met de ander
4. Weerbaarheid
5. Conversatievaardigheden

Adviezen :

- ga uit van de belevingswereld van de leerling.
- overleg met de logopediste en/of ambulant begeleider.
- zie deze schrijfwijzer als een checklist en aanzet voor het handelingsplan.
- zorg dat je in het handelingsplan de van toepassing zijnde items concreet (smart) formuleert en schrijft vanuit de specifieke individuele leerlingkenmerken.

Voorbeeld

Probleemomschrijving
SMART formulering

:X. is onvoldoende betrokken bij klassikale gesprekken.
:X. neemt geen spreekinitiatieven tijdens de kring.
X. schrikt als hij de beurt krijgt. X. reageert niet op opmerkingen van andere kinderen.

Doel

:X. heeft een grotere betrokkenheid tijdens kring/
klassikale gesprekken.

SMART formulering

:X. vertelt aan de hand van het contactschrift op een afgesproken teken. X. reageert in een begeleid groepje aan de hand van duidelijke afspraken over beurtgedrag.

Gebruikte afkortingen:

DGM :Denkstimulerende Gespreks Methodiek
NmG :Nederlands met Gebaren
RMM :Reflecterende Moedertaal Methodiek
VAT-methode :Volgen Aansluiten Toevoegen- methode

Sites voor tips/methodieken/middelen communicatieve redzaamheid

www.kentalis.nl
www.sociaalemotioneel.nl
www.avp.jvdf.nl
www.marianneverweij.nl

1. Begrijpen van de ander

Probleemomschrijving/beginsituatie bij begrijpen van de ander:

Begrijpt dagelijkse omgangstaal onvoldoende.

Beschikt over een beperkte woordenschat.

Heeft veel moeite met het begrijpen van taal wanneer de verbale informatie iets verder verwijderd ligt van de directe belevingswereld.

Mist verbale informatie, waardoor hij/zij de plank regelmatig mislaat.

Is onvoldoende betrokken bij klassikale gesprekken.

Heeft moeite met het begrijpen van abstracte taal.

Heeft moeite met het begrijpen van relevante begrippen.

Heeft moeite met het begrijpen van woorden die meer dan één betekenis hebben.

Heeft moeite met het begrijpen van enkelvoudige opdrachten.

Heeft moeite met het begrijpen van samengestelde opdrachten.

Heeft moeite met een ontkenning in de zin.

Heeft moeite met figuurlijke taal; vat alles letterlijk op.

Heeft moeite met verbale grapjes, sarcasme en ironie.

Heeft moeite met tijdsbegrippen, met uitdrukkingen en gezegden. Het lijkt alsof hij/zij dingen zegt die hij/zij zelf niet begrijpt.

Pikt slechts één of twee woorden op uit de zin, waardoor er onbegrip ontstaat.

Begrijpt de bedoeling van de ander niet.

Begrijpt de bedoeling van de ander onvoldoende, waardoor misverstanden optreden.

Heeft moeite met het begrijpen van onderliggende boodschappen.

Heeft moeite met het begrijpen van wat niet expliciet gezegd wordt.

Kijkt bij andere kinderen wat er gedaan moet worden.

Doelstellingen en inhoud bij het begrijpen van de ander:

Leren begrijpen van dagelijkse omgangstaal.

Uitbreiden van de woordenschat.

Leren begrijpen van enkelvoudige opdrachten.

Leren begrijpen van samengestelde opdrachten.

Betrokkenheid tijdens kring/klassikale gesprekken vergroten.

Leren begrijpen van taal die verder van de directe belevingswereld afstaat, werken in thema's, pre-teaching van thema's.

Woordkennis, begrippenkennis vergroten.

Figuurlijke taal leren begrijpen.

Leren begrijpen van verbale grapjes/uitdrukkingen/gezegden e.d.

Luisterhouding verbeteren, leren luisteren naar de hele boodschap.

Leren begrijpen van de ander en wat te doen als een ander niet begrepen wordt.

Leren begrijpen van onderliggende boodschappen.

Auditieve informatieverwerking verbeteren; auditief geheugen vergroten, auditieve aandachtsspanne vergroten.

Middelen-methodieken-werkvormen bij begrijpen van de ander:

Ondersteuning bieden bij de dagelijkse omgangstaal:

- NmG
- DGM
- RMM
- klankondersteunende gebaren (zoals Spreekbeeld)
- visuele ondersteuning (zoals picto's, plaatmateriaal, voorwerpen)
- foto's of afbeeldingen van een verhaal (zoals bijvoorbeeld Maxi lotto, schooltaferelen van Baert, fotokaarten, sociale situaties op school en thuis van K2, materialen van Schubi)

Woordenschatuitbreiding:

- NmG
- RMM
- DGM
- 4-takt van Verhallen
- mindmappen
- voorlezen
- picto's
- eigen woordenboek
- software
- concreet materiaal
- foto's
- woordennotitieboekje
- streefwoordenlijsten
- kaartenbak met wat eerder aangeboden is
- Bas-boeken
- gedachtegoed van de praatboeken toepassen
- Colorcards Baert
- fotokaarten K2 emoties
- Mijn tweede Van Dale.

Begrijpen van taal die verder van de belevingswereld afstaat:

- thematisch werken
- pre-teaching
- mindmappen
- beeldwoordenboek
- tijdschriften
- excursie
- rollenspel
- Nieuwsbegrip
- Kidsweek
- Teleblik
- SchoolTV-beeldbank.

Figuurlijke taal leren begrijpen:

- uitbeelden van grapjes
- figuurlijke taal uit laten leggen/vereenvoudigen
- "Ik snap er geen bal van!"
- boeken met uitleg over figuurlijke taal
- (spreek-)woordenboeken
- achterkant Kidsweek (mopjes)
- Mijn derde Van Dale.

Auditieve informatieverwerking:

- duidelijk en langzaam spreken
- altijd naam noemen van leerling die moeite heeft met het opnemen van de instructie
- stapsgewijs aanbod
- aanbod visualiseren of verduidelijken met concreet materiaal
- instructie herhaald aanbieden

- laten herhalen van wat er gezegd is
- gebruik maken van een reminder (picto inzetten om bijvoorbeeld leerling te wijzen op juiste luisterhouding)
- liedjes
- versjes
- leerkracht richt zich fysiek naar het kind
- leerkracht zorgt dat hij/zij voor het kind goed te zien is
- solo-apparatuur
- aanpassen akoestiek
- voorlichtings-materiaal van Fenac
- beeldmateriaal
- weet hebben van dagritme
- directe instructiemodel inzetten
- afwisselen doen en luisteren
- samenvatten op bord/schema's/mindmap
- widget (afbeelding verschijnt boven tekst)
- preteaching

2. Uitdrukkingsvaardigheid

Probleemomschrijving/beginsituatie bij zich begrijpelijk uitdrukken:

Beschikt over zeer beperkte expressieve woordenschat.

Zinsbouw is zeer zwak.

Kan gedachten en wensen onvoldoende begrijpelijk uitdrukken.

Kan onvoldoende relevante vragen formuleren/stellen.

Kan gevoelens onvoldoende onder woorden brengen.

Kan onvoldoende vertellen wat hij/zij heeft meegemaakt.

Kan op school niet vertellen wat hij/zij in het weekend heeft gedaan en kan thuis niet vertellen wat hij/zij op school heeft gedaan.

Het is vaak moeilijk te snappen wat hij/zij zegt, omdat het onlogisch of onsamenhangend is.

Legt vreemde of bijzondere accenten op irrelevante details.

Is niet te volgen in zijn/haar verhalen door associaties en gedachtesprongen.

Kan geen goed verslag geven van bijvoorbeeld verjaardagsfeestje of vakantie.

Vergist zich in voornaamwoorden.

Kan geen relevante vragen stellen.

Begint vaak zomaar, vanuit het niets te vertellen, waardoor niet duidelijk is waar hij/zij over spreekt.

Spreekt onvoldoende verstaanbaar. Articulatie is zwak.

Spreekt te snel.

Spreekt te zachtjes.

Spreekt in onvolledige zinnen.

Spreekt erg traag.

Spreekt te rommelig.

Heeft last van woordvindingsproblemen.

Het spreken is onvoldoende vloeiend.

Samenspelen met andere kinderen verloopt niet goed, omdat zij hem/haar niet kunnen verstaan/begrijpen.

Het samenwerken met andere kinderen verloopt niet goed, ten gevolge van niet verstaan of niet begrepen worden.

Doelstellingen en inhoud bij zich begrijpelijk uitdrukken:

Vergroten van de expressieve woordenschat.

Verbeteren van de zinsbouw.

Leren verwoorden van gedachten en gevoelens.

Gevoelswoorden aanleren.

Leren vertellen wat hij/zij heeft meegemaakt.

Samenhangend/logisch leren vertellen.

Goede verhaalopbouw leren.

Verstaanbaarheid verbeteren.

Letten op de voorkennis van de luisteraar.

Samenspelen bevorderen door zich beter leren uit te drukken.

Leren omgaan met woordvindingsproblemen.

Middelen-methodieken-werkvormen bij zich begrijpelijk uitdrukken:

Vergroten van de expressieve woordenschat:

- NmG
- RMM
- DGM
- 4-takt van Verhallen
- mindmappen
- voorlezen
- picto's
- eigen woordenboek
- software
- concrete materialen
- foto's
- schermspel
- het grote consolideerboek (gekoppeld aan cursus)
- verteltafel
- verteltas.

Leren omgaan met woordvindingsproblemen:

- leren omschrijven van het woord
- vertellen aan de hand van ondersteunend materiaal
- mindmappen
- woordenweb
- 4-takt van Verhallen
- ezelsbruggetjes bij woorden laten bedenken/vastleggen
- woorden in semantische woordvelden op leren slaan
- eerste klank van het woord geven
- aanvulzin geven
- gebaar maken
- synoniem geven
- antoniem (tegenstelling) noemen
- rijmwoord noemen bij het zoeken van een woord
- aan laten wijzen
- categorie noemen
- vragen waar het woord bij hoort (categorie/groepsnaam)
- aantal woorden noemen waaruit het kind kan kiezen
- tijd geven
- verteltafel en verteltas
- eigen woordenboek
- ondersteunende software (woordenschat)
- contactschrift
- tekeningen
- foto's
- leren omschrijven volgens vast plan (hoe ziet het eruit, waarvan is het gemaakt).

Verbeteren van de zinsbouw:

- vertellen aan de hand van ondersteunend materiaal
- RMM
- VAT- methode
- picto-lezen
- beeldverhalen
- zinstrook
- maken samengestelde zinnen
- imitatie leren
- TenT (Taalachterstand en Taalvererving)
- ontwikkelingsmateriaal (bijvoorbeeld communicatiekist (Rolf- Schubi)
- logische reeksen
- Transparant
- kletsdobbelstenen.

Leren verwoorden van gedachten en gevoelens:

- vertellen aan de hand van ondersteunend materiaal
- RMM
- VAT- methode
- mindmappen
- beeldverhalen
- emotiewoorden aanleren
- rollenspel
- praten via handpoppen
- begeleid spel in speelhoeken
- begeleid buitenspel
- sova-training
- speltherapie
- gesprekstechnieken aanleren
- methodes voor sociaal-emotionele ontwikkeling
- ondersteunend spelmateriaal (bijvoorbeeld verkleedkist, inrichting speelhoek, poppenkast)
- ondersteunend beeldmateriaal (bijvoorbeeld foto's, plaatmateriaal, emo-plaatjes, doos met gevoelens)
- Babbelspel
- Huis vol gevoelens en axen
- Coole kikker
- Emotiekwartet
- Eigenwijsjes
- Kinderkwaliteitenspel.

Leren verwoorden wat hij/zij heeft meegemaakt:

- vertellen aan de hand van ondersteunend materiaal
- RMM
- VAT- methode
- mindmappen
- contactschrift
- verteltas
- ondersteunend spelmateriaal (bijvoorbeeld verkleedkist, inrichting speelhoek, poppenkast)
- ondersteunend beeldmateriaal (bijvoorbeeld foto's, plaatmateriaal, emo-plaatjes, Doos met gevoelens)
- Babbelspel
- uitbeelden en tekenen.

Samenhangend logisch leren vertellen:

- DGM
- RMM
- VAT- methode
- vertellen aan de hand van ondersteunend materiaal
- beeldverhalen
- gevisualiseerd gesprek
- sturen middels w-vragen (wie, wat, waar, wanneer)
- mindmappen
- verhalen navertellen
- samenvatten van verhalen/teksten
- ontwikkelingsmateriaal
- vertelkaart w-woorden (wie,wat, waar, wanneer)
- logische reeks
- ondersteunend spelmateriaal
- tekenmateriaal
- aanvulverhaal
- boek- en filmverhalen.

Verstaanbaarheid verbeteren:

- klankondersteunende gebaren gebruiken
- NmG inzetten
- culna (cultuur-natuur) geluiden
- vingerspellen

- schriftelijk vastleggen
- goed voorbeeld geven en teruggeven
- visualiseren van woorddelen
- positieve feedback geven
- dyspraxiemethode voortzetten in de klas
- visuele reminder inzetten
- beeldmateriaal (bijvoorbeeld Spreekbeeld).

Afstemmen op de luisteraar:

- kettingverhaal
- navertellen
- relevante vragen leren stellen
- gesprekstechniek aanleren (bijvoorbeeld checken of je begrepen wordt, gelaatgerichtheid, beurtgedrag)
- raadwoordspelletjes
- rollenspel
- gezelschapsspel
- kringgesprek
- gesprekskaart.

3. Wederkerigheid in communicatie met de ander

Probleemomschrijving/beginsituatie bij wederkerigheid in communicatie met de ander:

Er zijn veel misverstanden in de communicatie doordat de leerling figuurlijke taal niet goed begrijpt, grapjes niet begrijpt.
 Neemt weinig spreekinitiatieven.
 Hij/zij reageert sociaal niet passend op anderen.
 Er is geen sprake van een "echt" gesprek. (dit kan bijvoorbeeld het gevolg zijn van een zeer zwak taalbegrip of autisme.)
 Legt vreemde of bijzondere accenten op irrelevante details.
 Associaties en gedachtesprongen maken wat verteld wordt, niet te volgen.
 Maakt onvoldoende onderscheid tussen fantasie en werkelijkheid.
 Heeft moeite met het onderscheid tussen hoofd- en bijzaken.
 Vertelt veel, maar het is voor een ander niet te volgen.
 Geeft vaak te weinig informatie.
 Belangrijke informatie wordt voor de luisteraar onbewust achterwege gelaten.
 Geeft te veel informatie.
 Weidt uit over onbelangrijke zaken, komt onvoldoende tot de kern.
 Contact met leerkracht verloopt moeizaam.
 Contact met leeftijdsgenootjes verloopt moeizaam.
 Er is weinig oogcontact.

Doelstellingen en inhoud bij wederkerigheid in communicatie met de ander:

ASS-aanpak
 Figuurlijk taalgebruik leren begrijpen.
 Leert de communicatie af te stemmen op de ander.
 Leert hoofd- en bijzaken te onderscheiden.
 Leert logisch te vertellen zonder rare gedachtesprongen of associaties.
 Leert bij het onderwerp van gesprek te blijven.
 Leert contact te maken of durft contact te maken.

Middelen-methodieken-werkvormen bij wederkerigheid in communicatie met de ander:

Afstemmen op de gesprekspartner:

- kettingverhaal
- navertellen
- relevante vragen leren stellen
- gesprekstechniek aanleren (bijvoorbeeld checken of je begrepen wordt, gelaatgerichtheid, beurtgedrag)
- sovatraining
- rollenspel
- gezelschapsspel
- kringgesprek
- gesprekskaart
- beeldanalyse.

Hoofd- en bijzaken leren onderscheiden:

- mindmappen
- samenvatten van een verhaal/tekst
- navertellen van een verhaal
- gesprekstechniek aanleren
- samenwerken aan opdracht
- vertellen aan de hand van plaatmateriaal
- eigen tekening
- reflectie op eigen verteltrant
- vertelkaart
- vertellen aan de hand van w-vragen
- rollenspel
- plaatmateriaal
- ontwikkelingsmateriaal/spelmateriaal (bijvoorbeeld Communicatiekist, Wie ben ik)
- power-pointpresentatie.

Logisch leren vertellen, zonder rare gedachtesprongen of associaties:

- DGM
- mindmappen
- samenvatten van een verhaal/tekst
- navertellen van een verhaal
- vertellen aan de hand van plaatmateriaal
- eigen tekening
- reflectie op eigen verteltrant
- sturende vragen stellen
- aan de hand van w-vragen laten vertellen
- verteltas
- verteltafel
- vraag- en antwoordspel
- vertelkaart w-woorden
- power-pointpresentatie
- woordspin
- woordkaartjes
- beeldmateriaal.

Leren bij het onderwerp van gesprek te blijven/aan te sluiten:

- mindmappen
- samenvatten van een verhaal/tekst
- navertellen van een verhaal
- gesprekstechniek aanleren
- samenwerken aan opdracht
- vertellen aan de hand van plaatmateriaal
- eigen tekening
- reflectie op eigen verteltrant
- beschrijving leren geven
- vertelkaart w-woorden
- power-pointpresentatie
- woordspin
- woordkaartjes
- beeldmateriaal.

4. Weerbaarheid

Probleemomschrijving/ beginsituatie bij weerbaarheid in de communicatie:

Er is sprake van spreekangst.
 Heeft onvoldoende durf om te spreken in een groep.
 Heeft onvoldoende durf om te spreken tegen de leerkracht.
 Durft geen mening te geven in een groep.
 Durft geen spreekbeurt te houden.
 Durft geen vragen te stellen en te zeggen dat hij/zij iets niet begrijpt.
 Durft niet aan te geven dat hij/zij hulp nodig heeft.
 Kan onvoldoende formuleren dat hij/zij iets niet begrijpt en hulp nodig heeft.
 Hij/zij blokkeert of klapt dicht als een beroep wordt gedaan op verbale capaciteiten.
 Durft geen 'nee' te zeggen.
 Laat over zich lopen, omdat hij/zij verbaal onvoldoende duidelijk kan maken wat hij/zij wel of niet wil.
 Heeft de hulp van de leerkracht nodig voor het oplossen van kleine conflictjes.
 Uit gevoelens van onbehagen non-verbaal.
 Wanneer hij/zij zich verbaal niet kan uiten, reageert hij/zij fysiek of met gedragsproblemen.
 Reageert teruggetrokken of blokkeert in sociaalcommunicatieve situaties die voor hem/haar stressvol zijn.
 In sociaalcommunicatieve situaties die voor hem/haar stressvol zijn zakt het niveau van communicatie sterk terug.
 Hij/zij komt dan niet meer uit zijn/haar woorden.
 Hij/zij klapt dicht. Spreekt beduidend gemakkelijker spontaan, dan op verzoek (op commando).
 Is onvoldoende in staat snel verbaal te reageren.
 Is onzeker in talige situaties.

Doelstellingen en inhoud bij weerbaarheid in de communicatie:

Spreekdurf ontwikkelen.
 Leren eigen mening te verwoorden.
 Leren verwoorden van gedachten/gevoelens.
 Assertiever leren worden.
 Leren omgaan met sociaal communicatieve situaties.
 Zekerder worden in talige situaties.
 Gevoelens verbaal leren uiten.

Middelen-methodieken-werkvormen bij weerbaarheid in de communicatie:

Spreekdurf ontwikkelen:

- NmG inzetten
- RMM
- VAT- methode
- sovatraining
- faalangstraining
- open vragen stellen
- liedjes en versjes aanleren
- veilige omgeving bieden
- positief bevestigen
- zorgen voor prettige sfeer en positieve feedback
- communicatieschriftje
- zorgen voor succeservaringen
- rollenspel
- toneelspel
- speelhoek
- begeleid spel
- praatpop
- werken in een klein groepje
- samen spreekbeurt voorbereiden aan de hand van bijvoorbeeld power-pointpresentatie
- mindmap
- woordweb
- plaatmateriaal
- inzetten dobbelsteen om aan te geven dat je een vraag hebt
- moppen vertellen voor de klas
- coöperatief leren met rolverdeling.

Leren eigen mening te verwoorden:

- PAD-programma
- sovatraining
- faalangstraining
- gevoelskaarten
- veilige omgeving bieden
- positief bevestigen
- rollenspel
- gesprekstechnieken als: discussies voeren, pleiten, kringgesprek, tweetalgesprek.

Leren verwoorden van gedachten/ gevoelens:

- PAD-programma
- VAT- methode
- RMM
- sovatraining
- veilige omgeving bieden
- positief bevestigen
- rollenspel
- gevoelskaarten
- drama
- praatpop
- mindmap
- woordweb
- concreet materiaal
- foto's

Assertiever leren worden:

- sovatraining
- faalangstraining
- PAD- programma
- begrijpend luisteren
- samenvatten

- ik- boodschap formuleren
- veilige omgeving bieden
- positief bevestigen
- gesprekstechnieken oefenen als: je mening uitleggen, vertellen waarom je iets wel/niet wilt, goede vragen leren stellen.

Leren omgaan met sociaal communicatieve situaties:

- NmG inzetten
- sovatraining
- faalangstraining
- PAD- methode
- begrijpend luisteren
- coöperatief leren
- kettingverhaal
- rollenspel
- oefenen van verwoorden van gedachten
- vraag- en antwoordspelletjes
- gesprekstechnieken
- goede vragen leren stellen
- communicatiespel
- Doos met gevoelens
- inzicht krijgen in en accepteren van de eigen handicap
- ondersteunende middelen kunnen gebruiken (bijvoorbeeld solo-apparatuur, ringleiding e.d).

5. Conversatievaardigheden

Probleemomschrijving/ beginsituatie bij conversatievaardigheden:

Hij/zij maakt onvoldoende gebruik van communicatieregels, zoals ingaan en aansluiten op gespreksonderwerpen, beurt nemen, oogcontact.

Geeft de beurt zo snel mogelijk over, minimaal antwoordgedrag.

Hij/zij is niet gericht op communicatie.

Het initiëren en afsluiten van een gesprek is moeilijk.

Neemt eerder spreekinitiatieven met volwassenen dan met kinderen.

Moeite met duidelijk maken van het gespreksonderwerp en dat vasthouden.

Doelstellingen en inhoud bij conversatievaardigheden:

Leren reageren op anderen.

Communicatieregels aanleren.

Gesprekken leren aangaan.

Vasthouden aan gespreksonderwerp.

Middelen-methodieken-werkvormen bij conversatievaardigheden:

Leren reageren op anderen:

- samenvatten wat de ander heeft gezegd
- taalspelletjes
- interactief onderwijs
- coöperatief leren
- gezelschapsspelen
- Communicatiekist
- coöperatieve spelen
- doorgeefspel
- samenwerken rondom thema
- kettingverhaal
- navertellen
- relevante vragen leren stellen
- gesprekstechniek aanleren (bijvoorbeeld checken of je begrepen wordt, gelaatgerichtheid, beurtgedrag)
- woordraadspel
- rollenspel
- interactief leermateriaal
- gesprekskaart
- tweetalgesprek
- kringgesprek

Communicatieregels aanleren:

- sovatraining
- kringgesprek
- rollenspel
- communicatieoefening
- video-opname bekijken
- gesprekskaart
- stappenplan communicatie
- methodes sociaal-emotionele ontwikkeling
- PAD leerplan
- coöperatieve werkvormen.

Gesprekken leren aangaan:

- gevisualiseerd gesprek
- tweetalgesprek
- gesprek n.a.v. een plaat
- communicatie vangen en teruggeven
- RMM toepassen in de klas
- sova-training
- openingszinnen aanleren
- gelaatgerichtheid
- beurtgedrag
- begrijpend luisteren
- aansluiten bij de belevingswereld
- aansluiten bij het nieuws van de dag
- uitgaan van actualiteiten
- contactschrift
- gespreksonderwerp afspreken
- rollenspel.

Vasthouden aan gespreksonderwerp:

- afstemmen op de gesprekspartner
- beurtgedrag
- verhaalopbouw
- rustige omgeving
- visueel materiaal als uitgangspunt voor het gesprek
- mind-map
- woordweb
- kettingverhaal

Ida van de Logt
Annelies Roelofs